

Οι διανοητικές ρίζες της Κατασκοπευτικής Τεχνολογίας

[του Geoff Shullenberger](#)

μετάφραση: Μιχάλης Κούλουθρος, Στέφανος Μπατσής

Η σύμβαση-φάντασμα μεταξύ του ελληνικού δημοσίου και της αμφιλεγόμενης εταιρείας τεχνολογίας Palantir είναι η είδηση της εβδομάδας. Η Palantir, ένας τεχνολογικός κολοσσός με κύρια πελατεία το στρατιωτικό σύμπλεγμα και τις υπηρεσίες πληροφοριών των μεγάλων δυτικών κρατών, έχει τεθεί πολλάκις στο μικροσκόπιο ακτιβιστών, ερευνητών και στοχαστών για τον σκιώδη -αλλά κεντρικό- της ρόλο στη στερέωση αυτού που σχηματικά ονομάστηκε “κατασκοπευτικός καπιταλισμός”. Για την ιστορική της διαδρομή, τις διασυνδέσεις και τις επιχειρηματικές τις επιλογές, τους κινδύνους που θέτει για τους δημοκρατικούς θεσμούς όπως τους γνωρίζουμε, και πλέον για τη διείσδυσή της στην Ελλάδα, έχουν γραφτεί πολλά και αξιόλογα. Εμείς επιλέγουμε να στρέψουμε τη ματιά κάπου αλλού. Μεταφράζουμε ένα ιδιαιτέρως ερεθιστικό κείμενο για το διανοητικό υπόβαθρο των συνιδρυτών της Palantir, Alex Karp και Peter Thiel. Το κείμενο, με τα δυνατά και τ’ αδύνατά του σημεία, κατορθώνει αφενός να φωτίσει -έστω ημιτελώς- το πώς συγκροτείται το σκεπτικό και η κουλτούρα πίσω από την Palantir κι αφετέρου να μας θυμίσει πως ο εχθρός δεν είναι μόνο ωμή κυριαρχία, ετερονομία και χρήματα. Όλα αυτά είναι κομμάτια του μίγματος, αλλά πάντοτε υπάρχει και κάτι παραπάνω που μένει να ερευνηθεί και να αναδειχθεί ώστε η εξουσία να γίνει κατανοητή στην πραγματική της διάσταση.

Το φιλοσοφικό υπόβαθρο του Διευθύνοντος Συμβούλου Τεχνολογίας της Palantir, Alex Karp, και του συνιδρυτή της Peter Thiel, προσφέρει μια αναπάντεχη εικόνα της νοοτροπίας που καθοδηγεί την εταιρεία.

Πριν από λίγο καιρό, απάντησα σ' ένα tweet που κυκλοφορούσε ευρέως:

Peter Thiel was inspired to create Palantir in part by studying with René Girard, and reading Carl Schmitt and Leo Strauss. <https://t.co/1kd8qxGF2K>

– Geoff Shullenberger (@daily_barbarian) [May 12, 2020](#)

Η απάντησή μου ήταν πολύ λιγότερο δημοφιλής (374 likes) από το αρχικό tweet (6.5 χιλιάδες likes), παρ' όλο που ήταν προφανώς πιο σωστή. Ξεκάθαρα, οι άνθρωποι του twitter προτιμούν πιο ανακουφιστικές αφηγήσεις σχετικά με τις ανθρωπιστικές επιστήμες. Μολαταύτα, η εξερεύνηση της συνεισφοράς τους στη δημιουργία του γιγαντιαίου μηχανισμού επιτήρησης, μέσα στον οποίο υπάρχουμε, οφείλει να συνεχιστεί.

Η εταιρεία Palantir Technologies, λιγότερο διάσημη από την PayPal, το Facebook ή άλλες εταιρείες σχετιζόμενες με τον Thiel, μα εξίσου αξιοσημείωτη με αυτές, έχει πάρει το όνομά της από τις «πέτρες που βλέπουν» στον Άρχοντα των Δαχτυλιδιών του Τόλκιν. Ειδικεύεται στην ανάλυση μεγαδεδομένων (big data) και συμβάλλεται με υπηρεσίες άμυνας και μυστικών πληροφοριών σε εγχειρήματα ψηφιακής επιτήρησης. Παρατίθεται συχνά ως η πηγή της πληροφορίας που επέτρεψε στις Ηνωμένες Πολιτείες να βρουν τον Οσάμα Μπιν Λάντεν.

Ένα ισχυρό αποδεικτικό στοιχείο για τον ισχυρισμό μου, ότι το υπόβαθρο του Thiel στις ανθρωπιστικές σπουδές συνέβαλε στη δημιουργία της Palantir, αποτελεί το δοκίμιό του «Η Στραουσιανή Στιγμή», που πρωτοπαρουσιάστηκε ως συμβολή σε συνέδριο το 2004 κι έπειτα δημοσιεύθηκε το 2007 στον τόμο *Πολιτική και Αποκάλυψη*. Ο Thiel ίδρυσε την Palantir το 2003-4, επομένως το δοκίμιο γράφτηκε ακριβώς σ' εκείνη την περίοδο της καριέρας του, όπου έστηνε την εταιρεία.

Ο τίτλος του δοκιμίου μας λέει απερίφραστα πώς αντιλαμβανόταν

την ιστορική στιγμή των αρχών του 2000• σαν «τη Στραουσιανή στιγμή», δηλαδή μια στιγμή που μπορεί να προσεγγιστεί καλύτερα μέσω των ιδεών του Λίο Στράους. Αυτή ήταν φυσικά η στιγμή μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και, σύμφωνα με τον Thiel, το γεγονός αυτό είχε «θέσει υπό αμφισβήτηση [...] ολόκληρο το πολιτικό και στρατιωτικό πλαίσιο του 19ου και του 20ού αιώνα και, στην πραγματικότητα, της νεωτερικής εποχής». Το δοκίμιο προσφέρει μια εμβριθή κριτική του προοδευτικού διεθνισμού ως ενός αφελούς και παρωχημένου πλαισίου ασφαλείας. Για τον Thiel, η 11^η Σεπτεμβρίου έκανε κομμάτια τη μακροχρόνια υπόθεση πως η ενσωμάτωση εντός της παγκόσμιας αγοράς θα έφερνε την ειρήνη και τη συνεργασία ανάμεσα στα έθνη. Η τελευταία αυτή πεποίθηση ήταν βασισμένη σ' ένα απλοϊκό μοντέλο του homo economicus, το οποίο με τεχνητό τρόπο έβαζε σε παρένθεση τα βίαια πάθη και τις φανατικές δεσμεύσεις, που κινητοποιούν στην πραγματικότητα την ανθρώπινη συμπεριφορά. Σύμφωνα με τον Thiel, η 11η Σεπτεμβρίου ήταν μια φιλοσοφική πρόκληση, ώστε να αναλογιστούμε εκ νέου εικασίες σχετικά με τη ανθρώπινη φύση.

Από τον Στράους, ο Thiel παίρνει την ιδέα πως «ακόμη και στα πιο φιλελεύθερα και ανοιχτόμυαλα καθεστώτα υπάρχουν ορισμένες βαθιά προβληματικές αλήθειες». Μεταξύ αυτών είναι οι σκοτεινές αλήθειες σχετικά με τη βία και το κράτος. Ο Thiel παραθέτει τον ισχυρισμό του Στράους ότι «δεν μπορεί να υπάρξει μια σπουδαία κι ένδοξη κοινωνία χωρίς το ανάλογο της δολοφονίας του Ρέμου από τον αδερφό του Ρωμόλο». Συνάγει από τον Στράους πως ο φιλελεύθερος μύθος του διαφωτισμένου ατομικού συμφέροντος του homo economicus ως βάση της παγκόσμιας αρμονίας ήταν πάντοτε μόνο αυτό: ένας μύθος. Υπήρχε πάντα μια σκοτεινή, βίαιη πλευρά στο αμερικανικό και παγκόσμιο φιλελεύθερο σχέδιο, την οποία οι σοφότεροι παρατηρητές (του Στράους συμπεριλαμβανομένου) αντιλήφθηκαν, αλλά απέφυγαν να συζητήσουν πολύ ανοιχτά.

Ένα από τα πιο αποκαλυπτικά αποσπάσματα του δοκιμίου αφορά ακριβώς το είδος της επιχειρηματικότητας, στην οποία εισερχόταν ο Thiel την εποχή που το έγραφε. Στην πραγμάτευσή

του της απωθημένης, σκοτεινότερης πλευράς του αμερικανικού φιλελεύθερου κράτους, παραθέτει τον ισχυρισμό του Στράους σύμφωνα με τον οποίο «και η πιο δίκαιη κοινωνία δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς τις υπηρεσίες πληροφοριών και την κατασκοπία». Ο Thiel συνάγει από τη δήλωση του Στράους πως «αντί των Ηνωμένων Εθνών, που είναι γεμάτα με ατέρμονες και ατελέσφορες κοινοβουλευτικές αντιπαραθέσεις [...] θα έπρεπε να σκεφτόμαστε το Έσελον, τη μυστική συνεργασία των υπηρεσιών πληροφοριών του πλανήτη, ως το αποφασιστικό μονοπάτι προς μια πραγματικά παγκόσμια *Pax Americana*».

Επομένως, η Palantir θα μπορούσε να γίνει κατανοητή, βάσει αυτής της ενότητας του δοκιμίου του Thiel, ως εφαρμοσμένος Στραουσιανισμός: μια επιχείρηση που αναγνωρίζει τα βαθιά, επικίνδυνα υπόγεια ρεύματα της ανθρώπινης βίας και τιθασεύει τους σωρούς των δεδομένων που παράγονται στο διαδίκτυο, για να τα επιτηρήσει και να τα ελέγξει.

Ο δεύτερος άνθρωπος-κλειδί της Palantir είναι ο Alex Karp. Όπως και ο Thiel, ο Karp δεν προέρχεται από ένα πρωταρχικά τεχνολογικό υπόβαθρο: και οι δύο έχουν πτυχία νομικής κι ο Karp προχώρησε περισσότερο από τον Thiel στις ανθρωπιστικές του σπουδές, αποκτώντας διδακτορικό δίπλωμα στην κοινωνική θεωρία από το Πανεπιστήμιο Γκαίτε της Φρανκφούρτης. Αποτελεί διαδεδομένο ισχυρισμό πως επιβλέπων στο διδακτορικό του υπήρξε ο διάσημος στοχαστής Γιούργκεν Χάμπερμας, αλλά μια γρήγορη ματιά στη διατριβή του (η οποία είναι διαθέσιμη διαδικτυακά) αποκαλύπτει πως αυτό δεν ισχύει. Η δουλειά του Karp πράγματι συνδέεται με τη σχολή κριτικής θεωρίας της Φρανκφούρτης, με την οποία έχει ταυτιστεί το έργο του Χάμπερμας, υπό τη μορφή, όμως, του δασκάλου του τελευταίου, του Τέοντορ Αντόρνο.

Το πρόσφατο άρθρο της Moira Weigel «Η Palantir πηγαίνει στη σχολή της Φρανκφούρτης» προσφέρει μια λεπτομερή ανάγνωση της διατριβής του Karp, *Επιθετικότητα στον Βιο-Κόσμο*. Αποτελεί μια σύνθετη και τεχνική περιγραφή αυτού που προφανώς είναι ένα πυκνό από θεωρητική άποψη κείμενο, αλλά η Weigel προσφέρει μια χρήσιμη εικόνα για το πώς οι φιλοσοφικές απόψεις του Karp

συγκλίνουν με αυτό που περιγράφω ως «Στραουσιανή» ατζέντα του Thiel για την Palantir. Όπως κι ο Thiel, ο Karp στρέφει κυρίως το ενδιαφέρον του στην καταπιεσμένη βία που απειλεί την ανθρώπινη κοινωνική ζωή, αν και η θεωρητική του συνεισφορά γύρω από αυτή τη θεματική είναι διακριτή.

Η διατριβή του Karp, όπως τη συγκεφαλαιώνει η Weigel, δανείζεται κι αναπτύσσει την κριτική του Αντόρνο απέναντι σε αυτό που αποκαλεί «ιδιόλεκτο» (jargon). Στο στόχαστρο του Αντόρνο είναι η γλώσσα της υπαρξιστικής φιλοσοφίας, ειδικά αυτή του Μάρτιν Χάιντεγκερ. Για τον Αντόρνο, ο Χάιντεγκερ χρησιμοποιεί τη δυσνόητη ορολογία, για την οποία είναι διάσημος -λέξεις όπως το «Dasein»- για να μυστικοποιήσει ιστορικά και πολιτικά αδιέξοδα ως καθολικές καταστάσεις. Όπως επεξηγεί η Weigel την κριτική του Αντόρνο, «ο Χάιντεγκερ μετατρέπει την πραγματική επισφάλεια ανθρώπων που μπορεί να χάσουν ανά πάσα στιγμή τις δουλειές και τα σπίτια τους σε μια καθοριστική συνθήκη του Dasein [...] Σ' αυτό τον βαθμό, το ιδιόλεκτο έχει έναν α-πολιτικό ή ακόμα και αντι-πολιτικό χαρακτήρα: μεταμφιέζει τρέχουσες κι ενδεχόμενες επιπτώσεις της κοινωνικής κυριαρχίας σε αέναα κι αμετάβλητα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης ύπαρξης».

Σύμφωνα με τη Weigel, το ενδιαφέρον του Karp (σε αντίθεση με τον Αντόρνο) επικεντρώνεται στη «διερώτηση γύρω από τις ψυχολογικές ανάγκες που εκπληρώνει αυτό το ιδιόλεκτο». Η απάντησή του σε αυτό το ερώτημα βασίζεται σε μια φροϋδική υπόθεση, στην πρωτοκαθεδρία της επιθετικότητας ως εκδήλωσης της ενόρμησης του θανάτου. Ένα βασικό πρόβλημα της κοινωνικής ύπαρξης, από αυτή τη σκοπιά, είναι η ανάγκη ρύθμισης ή/και μετουσίωσης τέτοιων αντικοινωνικών παρορμήσεων προς όφελος της κοινωνικής σταθερότητας. «Ιδιόλεκτα», όπως αυτό στο οποίο ασκεί κριτική ο Αντόρνο, λειτουργούν, σύμφωνα με την επιχειρηματολογία του Karp, ως τρόπος να «εισάγουμε την επιθετικότητα στην κοινωνική ζωή και να της αποδίδουμε κεντρικό ρόλο στην παγίωση μιας ταυτότητας». Η ιδέα φαίνεται να είναι πως το «ιδιόλεκτο», που αποκλείει εκείνους που δεν το

κατανοούν ενώ συγκροτεί μια κοινότητα όσων το κατανοούν, επιτελεί μια εχθρότητα προς την υφιστάμενη κοινωνική τάξη, την ίδια στιγμή που συγκροτεί μια φαντασιακή κοινότητα εκείνων «που το μιλούν και το ακούν». Μ' αυτό τον τρόπο, «επιθυμίες, που αντιβαίνουν στις κοινωνικές νόρμες, εισέρχονται στον ιστό των κοινωνικών σχέσεων [...] με τέτοιον τρόπο, ώστε δεν χρειάζεται να κυρωθούν ή να τιμωρηθούν για την παραβίαση των κοινωνικών νορμών».

Υπάρχουν πολλά ακόμη να πει κανείς για την ανάλυση της διατριβής του Karp από τη Weigel, αλλά αυτή η σύντομη σύνοψη αρκεί ώστε να σκιαγραφηθούν ορισμένοι παραλληλισμοί με τη «Στραουσιανή Στιγμή». Ο Thiel, όπως κι ο Karp, ενδιαφέρεται για τις βίαιες, άλογες διαστάσεις της ανθρώπινης ζωής και την απειλή που θέτουν απέναντι στην κοινωνική τάξη. Για τον Thiel, οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου αποτελούν την παραδειγματική εικονογράφηση αυτού του κινδύνου, αλλά και την ιδεολογική αφέλεια της Δύσης απέναντί του. Από τον Στράους ο Thiel αντλεί τον ισχυρισμό πως αυτή η σκοτεινότερη διάσταση της κοινωνικής ύπαρξης πρέπει να αντιμετωπίζεται μ' έναν έμμεσο τρόπο, τόσο μέσω ενός φιλοσοφικού λόγου που θα την αναγνωρίζει περισσότερο με λεπτότητα παρά ανοιχτά και απερίφραστα, όσο και μέσω τρόπων της πολιτικής που λειτουργούν εν πολλοίς έξω από τη δημόσια σφαίρα, όπως η κατασκοπεία. Κι αυτό επειδή η ρητή αναγνώριση της βαθύτερης πραγματικότητας αυτής της βίας θα ενθάρρυνε τον κυνισμό και την απογοήτευση, πράγμα που θα κατέληγε στη φθορά αυτής ακριβώς της τάξης που πρέπει να διατηρηθεί. Ομοίως, το ενδιαφέρον του Karp για το «ιδιόλεκτο» εκκινεί από την ίδια μέριμνα για την απωθημένη αντίστροφη πλευρά της κοινωνικής τάξης και τους τρόπους με τους οποίους βίαιες παρορμήσεις, εχθρικές προς αυτήν, μπορούν να συγκρατηθούν ή να ενσωματωθούν μέσω της έμμεσης έκφρασης.

Σύμφωνα με τη Weigel, η αναστόχευση της αντορνικής θεώρησης της ιδιολέκτου, που επιχειρεί ο Karp, αντιπροσωπεύει ένα βήμα προς τα πίσω σε σχέση με το έργο του φιλοσόφου. Ενώ ο Αντόρνο «εντόπισε το ιδιόλεκτο σε συγκεκριμένες εμπειρίες της

νεωτερικότητας», όπως γράφει η Weigel, ο Karp «το μετασχηματίζει σε μια έκφραση ενορμήσεων που, επειδή είναι άχρονες, είναι ακραιφνώς ψυχολογικές». Η Weigel διατείνεται πως η Palantir εκκινεί από τον ίδιο α-ιστορικό χώρο, μιας και «στην ανάλυση δεδομένων, ο ρόλος του αναλυτή δεν είναι να απομυστικοποιεί και να διαλύει την πραγματοποίηση. Αντιθέτως, ο ρόλος του είναι ακριβώς να παγιώνει την ταυτότητα μέσα από τα ψηφιακά της ίχνη και να επιχειρεί προβλέψεις επί τη βάση των αυτών ψηφιακών ιχνών». Όπως και το ιδιόλεκτο κατά τη θεώρηση του Αντόρνο, η ανάλυση δεδομένων «προσφέρει ένα κάλυμμα για την κυριαρχία στον βαθμό που κάνει την ανθρώπινη κατάσταση -ή, προτιμότερα, τις ανθρώπινες καταστάσεις, όπως υπάρχουν τη στιγμή που μιλάμε- να φαίνονται αμετάβλητες». Υπό το πρίσμα της Weigel, η θεώρηση του Αντόρνο για το ιδιόλεκτο (και τα σχετικά μαρξιστικά και ιστορικιστικά αναλυτικά πλαίσια) προσφέρει μια μέθοδο κατανόησης των τρόπων, με τους οποίους «οι αλγόριθμοι παίρνουν τις ιστορίες της καταπίεσης, που είναι ενσωματωμένες στα δεδομένα εκπαίδευσης (training data) [\[1\]](#) και τις προβάλλουν στο μέλλον».

Στη «Στραουσιανή Στιγμή», ο Thiel προσφέρει ένα είδος προκαταβολικής απάντησης στην κριτική που ασκεί η Weigel στον Karp. Αντιλαμβάνεται ξεκάθαρα τη μαρξική υπόθεση, ότι η οικονομική αποστέρηση και κυριαρχία είναι οι πρωτογενείς κινητήριες δυνάμεις της πολιτικής σύγκρουσης ως την αριστερή εκδοχή του μύθου του homo economicus, τον οποίο η 11η Σεπτεμβρίου έκανε ερείπιο. Όπως γράφει: «το ιδιαίτερο παράδειγμα του μπιν Λάντεν και των ακολούθων του υποδεικνύει τον ανολοκλήρωτο χαρακτήρα της πολιτικής σκέψης, που βασίζεται στα οικονομικά κίνητρα και που έχει κυριαρχήσει στη νεωτερική Δύση [...] από τον Πλούτο των Εθνών στη δεξιά μέχρι Το Κεφάλαιο στην αριστερά».

Ως ενδεικτικό στοιχείο χρησιμοποιεί το βασικό γεγονός ότι οι πιο δραματικές επιθέσεις εναντίον της καπιταλιστικής Δύσης ενορχηστρώθηκαν από «Σαουδάραβες της ανώτερης μεσαίας τάξης, συχνά με πτυχία πανεπιστημίων και μεγάλες προσδοκίες», και με

κίνητρο τη θρησκευτική ευλάβεια και όχι την οργή εναντίον της οικονομικής ανισότητας, από την οποία ο ηγέτης τους επωφελούνταν. Η Δύση πιάστηκε εξαπίνης, υποστηρίζει, επειδή υπέθεσε ότι η βία εναντίον της θα προερχόταν από τους οικονομικά στερημένους: «από τις φαβέλες του Ρίο ντε Τζανέιρο ή από τους λιμοκτονούντες χωρικούς της Μπουρκίνα Φάσο». Αυτός ο τρόπος ανάλυσης είχε αποτύχει να αναγνωρίσει τις πραγματικές πηγές της κοινωνικής αστάθειας. Μπορεί κανείς να φανταστεί λοιπόν ότι ο Thiel πρέπει να βρήκε μεγάλη αξία στην εναλλακτική μέθοδο του Karp: να αναλύσει τη γλώσσα αναζητώντας ίχνη ασυνείδητης επιθετικότητας, προκειμένου (με τα λόγια του Weigel) «να αποκαλύψει λανθάνουσες κατά τ' άλλα ταυτότητες και συγγένειες – και τη ροπή προς τη βιαιοπραγία που υποβόσκει εντός τους».

Ο Thiel υπερασπίζεται τρόπους ανάλυσης, που δίνουν έμφαση όχι στις οικονομικές σχέσεις, αλλά στα βαθιά, συχνά καταστροφικά, ηθικά πάθη που, όπως υποστηρίζει, είναι τα πραγματικά κίνητρα των ανθρώπων. Ο Karp, όπως το θέτει η Weigel, με παρόμοιο τρόπο «θέτει την επιθετική βία ως την ουσία του κοινωνικού». Παρ' όλο που ο Karp αντλεί την οπτική του από τον Φρόιντ και άλλους νεωτερικούς στοχαστές, φαίνεται ως μια ακόμα παραλλαγή αυτού που ο Thiel αποκαλεί την «παλαιότερη δυτική παράδοση [...] που προσέφερε μία λιγότερο δογματικά οικονομική οπτική της ανθρώπινης φύσης». Μοιάζει λοιπόν παράξενο που το εξεζητημένο τεχνολογικό εγχείρημα της Palantir φαίνεται να προκύπτει άμεσα από μια απερίφραστη επιστροφή στα προ-Διαφωτιστικά υποδείγματα της ανθρώπινης φύσης.

[\[1\]](#) ΣτΜ: Δεδομένα εκπαίδευσης (training data) είναι όρος που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της Τεχνητής Νοημοσύνης και, πιο συγκεκριμένα, της Μηχανικής Μάθησης (Machine Learning). Οι αλγόριθμοι της Μηχανικής Μάθησης (MM) είναι προγραμματισμένοι να καταγράφουν ακολουθίες δεδομένων και να παρατηρούν τις αλληλουχίες τους, προκειμένου να μπορούν στο μέλλον να αναγνωρίζουν ανάλογες ακολουθίες και αλληλουχίες και να προβλέπουν την εξέλιξή τους, χρησιμοποιώντας μαθηματικά

εργαλεία. Τα δεδομένα εκπαίδευσης (training data) είναι ένα σύνολο πρωταρχικών δεδομένων, στο οποίο εκτίθενται οι αλγόριθμοι, προκειμένου να διαμορφώσουν μια πρώτη «εργαλειοθήκη», την οποία αναπτύσσουν όλο και περισσότερο στη συνέχεια, ανάλογα με τον όγκο των δεδομένων και της περιπτώσιολογίας με την οποία έρχονται σε επαφή.

Η σχέση ελευθερίας-εξουσίας στον Φιλελευθερισμό – Μια σύντομη κριτική

του Γιώργου Κτενά

Ποια είναι η σχέση εξουσίας-ελευθερίας στον Φιλελευθερισμό και πώς την αναλύει ο Τ. Σ. Μιλ, κλασικός στοχαστής τού 19ου αιώνα, που εισήγαγε την ιδέα της ελευθερίας του ατόμου ως μέσο για την βελτίωσή του; Η ελευθερία της κοινωνίας περνάει μέσα από την τυραννία του κράτους; Μπορεί να υπάρξει πορεία αυτοεξέλιξης, όταν η κοινωνική ελευθερία αφορά την εξουσία της κοινωνίας πάνω στο άτομο; Ας δούμε μια κριτική πάνω στην ατομικότητα του Τ.Σ. Μιλ.

Μέσω του Τ. Σ. Μιλ διατυπώθηκε για πρώτη φορά τόσο καθαρά η ιδέα περί ελευθερίας του ατόμου, ως μέσο προόδου της κοινωνίας. Η σχέση κράτους-ελευθερίας στον Βρετανό φιλόσοφο αρχίζει από την ίδια την ύπαρξη του κράτους, καθώς διαμορφώνει τη σχέση υπηκόου-εξουσίας. Την οποία όχι μόνο δεν αρνείται, όσο κι αν προσπαθεί να την περιορίσει, αλλά αντίθετα ταυτίζει το έθνος με το κράτος και «παραχωρεί» στο άτομο όλες τις νομικές κατοχυρώσεις της εξουσίας προς τον πολίτη. Δεν κάνει ριζική αναφορά στην αντιπροσωπευτική Δημοκρατία, η οποία περικλείει θεσμίσεις που, τελικά, περιορίζουν την ανάπτυξη του

ατόμου, καθώς δεν φαίνεται να συμμερίζεται την άποψη του προγενέστερου Φρίντριχ Χέγκελ για έναν εαυτό που εκπίπτει μέσω της αντιπροσώπευσης. Αντίθετα, εκφράζει απόψεις κοντά σε εκείνες του Ζαν-Ζακ Ρουσό για τη γενική βούληση (*volonte generale*) στην αντιπροσωπευτική Δημοκρατία, στα θεμέλια της οποίας όμως εδράζεται, τελικά, η απεχθέστερη μορφή της.

Οι προτάσεις περί αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης που αναπτύσσει ο Μιλ, περικλείουν ευδιάκριτες πολιτικές παραγωγές ετερονομίας. Αν και αναδεικνύουν, παράλληλα, την αναντιστοιχία αποτύπωσης των θεμελιωδών αρχών της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας στα σημερινά αντιπροσωπευτικά συστήματα. Δίνει πρωταγωνιστικό ρόλο στην ατομικότητα, καθώς θέλει το άτομο ενταγμένο σε οργανωμένη πολιτική κοινότητα, όμως ταυτίζει το έθνος με το κράτος χωρίς βέβαια να γίνεται συγκεκριμένη αναφορά σε εθνοκράτος. Δεν απορρίπτει την ύπαρξη μονάρχη και την ίδια στιγμή καλεί τους πολίτες για άμεση συμμετοχή στην διακυβέρνηση. Η θεωρία του Μιλ δεν είναι ατομικιστική όπως των Χομπς ή Λοκ, καθώς επιδιώκει την ανάπτυξη της ριζικής ατομικότητας (ως μέσο ωριμότητας) μέσω της συμμετοχής στην πολιτική κοινότητα.

Ως πρόβλημα της ατομικότητας αναγνωρίζει την εξασφάλιση της μεγαλύτερης ελευθερίας της ατομικής έκφρασης εντός της κοινωνίας.

Κι εδώ είναι που κάνει το άλμα από τον Ωφελιμισμό, καθώς θέλει την ανάπτυξη κάθε προσωπικότητας ξεχωριστά και όχι απλώς την ευτυχία για μεγάλο αριθμό ατόμων. Ζήτημα που τον συνδέει και με τον εγγελιανό ιδεαλισμό, ως γονιμοποιό ατομική απελευθέρωση, αναδεικνύοντας τον ρόλο του ατόμου στην εξέλιξη της ίδιας της κοινωνικής διαδικασίας. Αυτή η «ενηλικίωση» του ατόμου όμως προσφέρει την ηθική βάση των θεσμών, άρα τελικά του κράτους.

Στο Περί Ελευθερίας αναπτύσσει τόσο την αρχή της ελευθερίας του ατόμου (πώς η ατομικότητα πρέπει να ενταχθεί στην οργανωμένη πολιτική κοινότητα), όσο και το όριο της εξουσίας

που μπορεί η κοινωνία να ασκήσει στο άτομο. Αλλά αφήνει το κράτος έξω από την κριτική και του δίνει τη δυνατότητα, έννομα, να λειτουργεί δεσποτικά, αν αυτό κριθεί απαραίτητο. Κι αυτό γιατί, τελικά, διατηρεί επιφυλάξεις σε σχέση με το άτομο (ως υποκείμενο που συγκροτεί την κοινωνία) καθώς μπορεί να προκαλέσει κοινωνική τυραννία που να είναι χειρότερη από την κυβερνητική καταπίεση. Αλλά εδώ είναι που υπάρχει αντίφαση των υποκειμενικών παραγόντων της ελευθερίας (οι αδυναμίες που προκύπτουν από την αρνητική ελευθερία, κατά τον Αϊζάια Μπερλίν), με αποτέλεσμα να υπάρχει αρνητική ελευθερία τού ατόμου εντός του Φιλελευθερισμού.

Δηλαδή η σύμπλευση της ελευθερίας με οικουμενικούς τρόπους ζωής, καθώς δεν ασχολείται με υποκειμενικούς παράγοντες ελευθερίας μέσα στην κοινωνία.

Σαφώς ο Βρετανός φιλόσοφος έθεσε για πρώτη φορά τόσο ξεκάθαρα τη σπουδαιότητα της ατομικής ελευθερίας, υποστηρίζοντας μεν τη ριζική ατομικότητα αλλά, τελικά, διατηρώντας επιφυλάξεις για το ίδιο το άτομο. Από τη μία πλευρά, δηλαδή, αναδεικνύει την αυτονομία ως όρο συγκρότησης του ατόμου, από την άλλη πλευρά οριοθετεί το φάσμα που το άτομο έχει ανεμπόδιστη δράση. Τελικά, η ελευθερία είναι όρος αυτοανάπτυξης αλλά με πεπερασμένα όρια για τον Μιλ, άρα η ελευθερία τού ατόμου στον Φιλελευθερισμό (όπως την αναλύει ένας από τους σημαντικότερους στοχαστές του Φιλελευθερισμού) δεν είναι αρκετά απελευθερωτική ως προς το ίδιο το άτομο.